

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד

**מרת
ורדה שניצר**

ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

**מאורות
הדף היומי**

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד

משה שניצר

ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חז"ם סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, ה' אדר תשפ"ו

מסכת מנחות מ"ב-מ"ח ♦ מקוואות ז', ז' - ה, ד'

גליון מס' 1396

השבוע בגליון

♦ לאן נעלם החילזון

♦ הדם התאדה בתהליך הכנתו

♦ בדיקת תפילין משומשות

♦ עדותו של היעב"ץ

♦ חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

♦ מדוע דווקא מאה ברכות?

♦ נשים במצוות מאה ברכות

♦ חלזון התכלת - החיפוש, הפולמוס והחלזונות החדשים

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם

להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

רבש"ע, אתה כבר תסדר את העניינים!

לפני כמה שנים אחד מקוראינו הנאמנים שיגר מכתב למערכת "מאורות הדף היומי", באמצעותו הוא ביקש להפנות את תשומת לב הקוראים לדמות מיוחדת במינה:

"רבי משה גרטנר זצ"ל, מוותיקי תלמידי ישיבת וכולל פונוביז', היה מתמיד עצום, שהתהלך כל היום עטור בתפילין, ובכל עת מצוא, בדרכים, ואפילו כשיצא לרגע קט מבית המדרש, הוא הלך עם טייפ ושמע שיעורים ודברי תורה. בשעת הלילה, לפני השינה, היה נרדם עם אפרכסת הטלפון ושומע את שיעור הדף היומי! ואף ברגעי חיייו האחרונים, כשהיה מאושפז בבית החולים, הניחו, לפי בקשתו, מכשיר טלפון עם שיעור הדף היומי, וכך עלה לישיבה של מעלה!

רבי משה זצ"ל, היה מיוחד בקביעותו. לכל דבר היה לו זמן קבוע, שממנו לא זז, יהא אשר יהא. היו לו חברות בכל עת ובכל שעה בחלקים רבים של התורה הקדושה, וההספקים הבלתי רגילים שלו נבעו מכח הקביעות שעליה שמר כעל בבת עינו.

דף מב/ב תפילין יש להם בדיקה

בדיקת תפילין משומשות

רבים וגם טובים נוהגים מעת לעת למסור את התפילין שברשותם לבדיקת מומחה, ומנהג אנשי מעשה לבדוק את התפילין בחודש אלול ("מטה אפרים" סימן תקפ"א סעיף י', קיצור שלחן ערוך סימן קכ"ח סעיף ג.).

פעמיים בשבע שנים: בעלי התוספות בסוגייתנו (ד"ה "תפילין יש להן בדיקה") מביאים, כי נחלקו תנאים בדבר. יש הסוברים, כי תפילין צריכות בדיקה כל שנים עשר חודש, ויש הסוברים כי תפילין אינם צריכים בדיקה. בעלי התוספות מציינים, כי להלכה אין צריך לבדקן, ומכל מקום כתב בעל השימושא רבא, כי ראוי לבדקן פעמיים בכל שבע שנים. ה"שולחן ערוך" (או"ח סימן ל"ט סעי' י') פוסק: "תפילין שהוחזקו בכשרות, אינם צריכים בדיקה לעולם. ואם אינו מניחן אלא לפרקים, צריכים בדיקה פעמים בשבוע", היינו: פעמיים בכל שבע שנים.

עדותו של היעב"ץ: ברם, אחרונים רבים כותבים, וכן פסק ה"משנה ברורה" (סימן ל"ט ס"ק כ"ו), כי גם תפילין שהוחזקו בכשרות "נכון לבדקן, מפני שמתקלקלין מפני הזיעה", ויש לחשוש למחיקת אותיות שבפרשיות (עיין "כנסת הגדולה" או"ח שם בהגהות הטור, והובאו דבריו במגן אברהם שם ס"ק י"ד, "משנה ברורה" ס"ק כ"ו, וב"קול יעקב" ס"ק ל"ח). הדברים הובעו בצורה חריפה יותר ב"ברוך שאמר" (בהקדמה לתיקון תפילין אות ג', מובא ב"אליהו רבה" שם ס"ק ו') שחובר על ידי אחד הראשונים ובו נכתב, כי בעוונותינו הרבים אין נוהגים לבדוק את התפילין ונמצא שיושבים כמעט כל ימיהם בלא תפילין, שכן, תפילין רבים נראים שלמים מבחוץ ותוכם בלה מחמת הזיעה והלחות. מעניין לציין, כי היעב"ץ ("מור וקציעה") מעיד על עצמו, כי פעם אחת בדק את תפיליו והיו כשרות, ולאחר שלש שנים שב ובדקן ומצאן פסולות, "ואמרתי כמה גדולים דברי חכמים שאמרו לבדוקם פעמיים בשבוע" (ראה עוד מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות ז/ג, "תפארת שמואל" על הרא"ש הל' תפילין סימן י"ז, "ערוך השלחן" או"ח סו"ס ל"ט, ו"פרי מגדים" שם אשל אברהם ס"ק ט"ו).

לעילוי נשמת איש רב פעלים רודף צדקה וצדק

אמיל אברהם טואטי ז"ל בן הרב חיים טואטי ז"ל נלב"ע כ' תשרי תשס"ו

וזוגתו עזר כנגדו רודפת שלום וטוב מרת **פני שרה** ע"ה בת נתן סמואל ז"ל נלב"ע י' באדר תשע"ה

תנצב"ה

הונצחו ע"י בני המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

שמואל זינביל פרושינובסקי ז"ל

הר"ר ב"ר דוד ז"ל נלב"ע ח' באדר תשמ"ב

וזוגתו מרת **חיה ציפורה** ע"ה

ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ל' באדר א' תשכ"ה

תנצב"ה

הונצחו ע"י משפ' פרי - ניו ג'רסי ומשפ' רשף - גבעתיים

זעילוי נשמת

יצחק (זינדל) זוהר ז"ל

הר"ר ב"ר אהרן ז"ל

נלב"ע ט' באדר ב' תשס"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י בניו אהרן ושלמה זוהר שיחיו

לעילוי נשמת

א"מ הר"ר **אברהם נח ליפסקר** ז"ל ב"ר יצחק מאיר יהודה הלוי ז"ל נלב"ע ו' באדר תשנ"ח

א"מ מרת **שרה ליפסקר** ע"ה ב"ר חיים יוסף זלובסקי ז"ל נלב"ע כ"א בשבט תשנ"ט

תנצב"ה

בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל נמסר ("הליכות שלמה" פ"ד סעיף ל"ו), כי בימינו מצויים תפילין שעשויות בקפידה ובהידור, ואין חשש שיתקלקלו מאחר שעבוד הקלף וייצור הדיו משובחים יותר, מה גם שהבתים נעשים מעור בהמה גסה, שהוא עור עבה ומוצק המונע את חדירת הזיעה, ואדרבה, יש חשש לקלקול התפילין על ידי פתיחתן, והוצאת הפרשיות והחזרתן, ולפיכך, אין המנהג לבדוקם (ראה גם ב"אורחות רבינו" הנהגת החזו"א והקה"י ח"א עמ' מ"ו, ראה עוד "מלאכת שמים" כלל כ"ב). כמובן, שהנידון אינו קיים כאשר התעורר חשש על כשרות התפילין, כגון, אם נפלו למים (מג"א שם), או ששהו בשמש או במקום חם ("יריעות שלמה" שם סעיף ז' ו"משנת הסופר" פרק כ"ד ס"ק ג'). מאחר שנידון זה נוגע לכל יהודי ויהודי שומר תורה ומצוות, יש להדגיש, כי על כל אדם להבחין היטב, אם תפיליו לא הגיעו למצב שבו הן זקוקות לבדיקה, כגון שטלטלן ארוכות בדרך, וכדומה. כמו כן, קיימת שיטת עיבוד קלף חדשה יחסית, ויש חוששים שהדיו לא נספג בקלף זה לאורך זמן. לפיכך, יש לברר אצל מורה הוראה כל מקרה לגופו.

דף מג/ב לברך מאה ברכות

חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

ב"שולחן ערוך" (או"ח סימן מ"ו סעיף ג') נפסק: "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות", ומקורה של הלכה זו בגמרתנו: "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רש"י ("ד"ה" מה ה' אלוהיך") מפרש, שדורשים את הפסוק (דברים י"ב) "מה ה'" כאילו כתוב "מאה". ה"ק"ר אורה" מבאר זאת, שמאחר שבפסוק זה אנו נתבעים לירא את הקב"ה, עלינו להשתמש בברכות אשר בסגולתן ובכוחן להביאנו לידי יראת שמים **מדוע דווקא מאה ברכות?** ה"ק"ר אורה" מסביר זאת, על פי מה שאמרו חז"ל (חגיגה ט"ב), "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת פעמים". מכך שלא אמרו "אינו דומה השונה פרקו פעם אחת לשונה פרקו פעמים", משמע, כי בכוננתם להדגיש, כי השונה פרקו מאה פעמים, אינו שוכח את הדבר ששינן והרי הוא מוטבע בו, ומכאן ואילך, כל המוסיף הרי זה משובח. זהו הטעם לאמירת מאה ברכות, לשינון ולזכירת מלכותו יתברך. בדרך דומה כתב המהר"ם שיק (בסוגיאנו), כי על ידי הברכות האדם ירגיל את עצמו להודות לה' על הכל ולהבין כי הכל מאיתו יתברך.

מאה ברכות, מן התורה או מדרבנן: כאשר נבקש להתחקות על מקור תקנת מאה הברכות, נמצא כי הדעות חלוקות בנושא. לדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') מצווה זו מדרבנן. ואכן במדרש רבה (פרשת קורח) ובטור (או"ח סימן מ"ו) מובא, כי דוד המלך ע"ה תיקן לברך מאה ברכות בכל יום, לאחר שמתו מאה איש מ ישראל בכל יום "ולא היו יודעין על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות". אולם, רבינו בחיי כותב (בספרו "כד הקמח" אות ברכה), כי נראה לו שמצווה זו נתקנה על ידי משה רבינו עליו השלום, ולאחר שנשתכחה, שב דוד המלך ותיקנה. ואכן, יש שנקטו בדעת רש"י, כי זהו חיוב מן התורה! ("שדי חמד" ח"ג מערכת ח' כלל ל"ד בשם דובב שפתי ישנים). הגר"ח פלאגי מביא (ב"יפה ללב" או"ח סימן מ"ו ס"ק י"ז) את דעת ה"סמוכים לעד", כי תקנת מאה ברכות היא הלכה למשה מסיני, ואילו החיד"א נוקט (ב"יוסף אומץ" הובא בשד"ח שם), כי לכל הדעות מצווה זו היא מדרבנן.

מאה ברכות שאדם חייב בהן: בעל ה"תהילה לדוד" (או"ח שם ס"ק א') מבהיר, כי ניתן לצאת ידי מצוות "מאה ברכות" רק בברכות שאדם חייב בהן, אך אדם המברך כדי להוציא את חבריו ידי חובה והוא בעצמו אינו זקוק לברכה, לא יחשיב ברכה זו במניין מאה הברכות.

מאה ברכות, מיום ליום או מלילה ללילה: חשוב לציין, כי קיימת מחלוקת בין הפוסקים, אימתי מתחיל מניין מאה הברכות, מלילה ללילה (בעל העיתים סימן קצ"ה, שו"ת "בצל החכמה" ח"ד סימן קנ"ה), או מבוקר לבוקר ("תורת חיים" סימן מ"ו ס"ק י'). הדעה הרווחת בין הפוסקים היא, כי יש למנות את מאה הברכות מלילה ללילה (עיין מג"א שם ומ"ב ס"ק י"ד). אך כתב בספר "תשובות והנהגות" (ח"ב סימן קכ"ט), כי מי שחיסר ממאה הברכות מחמת תענית וכדומה, ישלימן בלילה ולכל הפחות יצא ידי חובה לדעת הסוברים שמניין מאה הברכות נמנה מבוקר לבוקר.

נשים במצוות מאה ברכות: הגר"ש ואזנר זצ"ל נוקט (שו"ת "שבט הלוי" ח"ה סימן כ"ג), כי נשים פטורות ממצוות מאה ברכות, וראייתו לצידו, מן ה"בית יוסף" (שם), המונה את מניין מאה הברכות שבכל יום, ובכללן ברכת הציצית וברכת התפילין, שנשים אינן מברכות אותן. אולם, בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל כתבו (מובא בספר "שיבי משה" עמ' י"ט), כי נשים חייבות גם הן במצווה זו, שהרי גמרתנו מבארת, כי תכלית מצווה זו להביא יראת שמים בלב המברך, ונשים זקוקות גם הן לנטוע יראת שמים בלבי.

החתם סופר חישב מלינוי זהובים: גדולי ישראל שבכל הדורות הפליגו בשבחה של מצוות "מאה ברכות". הרא"ה כתב בספרו "אורחות חיים" (דף ד'), כי המקפיד במצווה זו, זוכה על כל ברכה לשכר שווה ערך לעשרה זהובים, ורמז לדבר (במדבר ז') "כף אחת עשרה זהב", כף בגימטריה מאה. ה"חתם סופר" זצ"ל ("תורת משה" פרשת עקב) ממשיך ומחשב, כי אדם ממוצע עשוי להרוויח 18,105,000 זהובים בימי חייו. ה"אור זרוע" (הובא ב"תורת חיים, ב"ק צ"א) כותב גם הוא, כי שני הצמידים, "עשרה זהב משקלם", שנתן אליעזר עבד אברהם לרבקה אמנו, ניתנו לה כתשלום על כך שזיכתה אותו לברך את הקב"ה על חסדיו, באומרו "ברוך ה' אלוהי אברהם".

האלף לך שלמה: משעוסקים אנו בנושא זה, בלתי אפשרי להמנע מהבאת חידודו הנפלא של הגאון רבי שמואל הורוויץ זצ"ל, אחיו של בעל ההפלאה, אשר דרש את הפסוק (שיר השירים ח'יב) "האלף

מעשה נפלא התרחש איתו, ועל כך ברצוני לספר. **רבי** משה גרטנר זצ"ל נולד בארץ החלומות, במקום נטול כל זיקה לרונתיות.

במאמצים עילאיים פילס רבי משה את דרכו בדרך לא זרועה, וביום מן הימים דרכה כף רגלו על מפתן דלתה של ישיבת פונוב' שבבני ברק, וכעבור זמן קצר הוא שכר דירה בסמוך לישיבה ולמד תורה כל היום בהתמדה עצומה. את אהבת התורה המופלאה שקינה בו, אי אפשר לשכוח גם אחרי שנים רבות. כולו תורה.

לאחר תקופה, ר' משה הועמד בפני דילמה קשה. **נפשו** היתה קשורה ברבו המשגיה, הגה"צ רבי יחזקאל לווניטשין זצ"ל. כל תלמידי התקופה זוכרים כיצד ר' משה היה יושב על המדרגה של הבימה, בשעה שהמשגיה מסר שיחה לבני הישיבה, כדי להיות קרוב למשגיה ולשמעו כל מילה שיצאה מפיו.

והנה, ר' משה בא בבית האירוסין, מועד החתונה קרב ובא, ואמו רכשה כרטיס נסיעה מארצות הברית, כדי להשתתף בשמחת נישואי בנה בארץ הקודש. זמן הנחיתה של המטוס - יום רביעי בשעה 7:00 בערב!

הוא לא ידע את נפשו. באותה שעה מתקיימת שיחתו של רבו האהוב, אשר את דבריו שתה בצמא, והוא פנה אליו והשיח את נפשו, "איני מסוגל! לילה לפני חתונתי - ביום חמישי - להעדר מן הקביעות שלי, להאזין לדברי מוסר וכיבושין בימי רביעי".

- **כבר** את אביך ואת אמך, פסק המשגיה נחרצות. גש לבית הנתיבות, קבל את פני אמך וכבדה כיאה וכיאות.

מה רבה היתה התדהמה כאשר בשעה שבע נראה ר' משה על מקומו הקבוע, יושב על המדרגה של הבימה ומאזין בשקיקה לשיחה! מיד לאחר תפילת ערבית. - "מה אתה עושה פה???"

הוא חייך ואמר: **"אמיתי** לקב"ה, ריבונו של עולם, אני רוצה לקיים שתי מצוות, גם לכבד את אימי, כמו שכתבת בתורתך, וגם להיות נוכח בעת שיחתו של המשגיה שמררנו את נשמתו בטל חיים. אדון העולמים, איך לסדר את שניהם ביחד, זה כבר עסק שלך". **אחר** הצהרים, המשך ר' משה לספר לתומו, התקשרתי לשדה התעופה כדי לברר את שעת הנחיתה הסופית, ולהפתעתי הרבה התבררתי כי שעת הנחיתה המיועדת הוקדמה בשעתיים לשעה חמש.

נו ונ. **בדרכי** חזור מבית הנתיבות עם אימי, היא שחה לפי תומה: "משה, שמע סיפור מוזר. הטיס שלנו סיפר, שבטיסה הזאת התרחש דבר שהוא לא חווה במהלך שבע עשרה השנים שהוא משמש כטייס בקו תל אביב-ניו יורק. באמצעות מערכת הכריזה הוא הודיע לנו, כי עקב שינוי מוזר ביותר ברוחות, נושבת רוח אדירה שהודפת את המטוס ללא הרף לכיוון ארץ ישראל, ולפיכך הנסיעה תתקצר בשעתיים תמימות!"

ר' משה חייך והוסיף, "לא סיפרתי לאמא שאני אשם בזה... כי היא לא תבין, היא לא שמעה את המשגיה..."

לתגובות הנדהמות של שומעיו הגיב באדישות: אתה חושב שכל כך קשה לקב"ה לדחוף את המטוס??

אצל ר' משה הסיפור הזה לא עשה כל רושם. הוא חי את חייו באמונה תמימה וחושית, וכעבור זמן הוא אף שכח מכל הסיפור הזה, מפני שבשבילו זה לא היה "סיפור"! הוא ראה זאת כמוסכמה ברורה מאלוהי, שהקב"ה אשר יצר את העולם, נפח רוח חיים בבני האדם המהלכים בו, בורא העולם הממליך מלכים והמשפיל גאים - יעניק סייעתא דשמיא ליהודים המשתוקקים לקיים את דבריו. שהרי כל העולם כולו לא נועד אלא לקיים את לומדי התורה ועמליה **אז** להשיב רוח בכנפיו של מטוס המרחף מעל האוקיינוס, זה באמת לא דבר גדול. בוודאי לא כאשר בזכות כך יהודי זוכה להתמיד בקביעותו הרוחנית.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. ספק: mendelson@meorot.co.il דוא"ר: 03-570-67-93

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף מב/א אין ציצית אלא ענף

"ציצית" על שום מה

בגמרתנו מבואר, כי "אין ציצית אלא ענף".
בזוהר הקדוש (שלח קעב/ב), ברש"י (מדבר טו/ לח), בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' תקל"ח), ועוד, מובא פירוש נוסף: ציצית מלשון 'הצצה' והבטה.
הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל כותב, כי יש לקיים את שני הפירושים. "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם" הכוונה לענף היוצא מן הטלית, כאמור כאן בגמרא. אולם אחר כך נאמר, "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית" - הכוונה היא, כי הציצית עם התכלת - הדומה לים והרקיע וכסא הכבוד (להלן מג/ב) - תהיה להם להציץ על ידה אל היושב על כסא הכבוד! ("ציצית ותכלת", ל"ד-ל"ה).

דף מג/ב חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

קלפי של... קטניות

רבי מאיר אומר, וכן נפסק להלכה, שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. היעב"ץ בסידורו בית יעקב [אחר ערבית], מייעץ להתחיל למנות את הברכות מתחילת הלילה ומזהיר, כי מצווה זו מתקיימת במאה ברכות דווקא ולא פחות. לכן כתב, כי כדאי לכל אדם להחזיק בביתו קלפי ולאחר כל ברכה שבירך להניח בה קטנית אחת עד שיהיו לו מאה. היעב"ץ מוסיף, כי ברכות אלו כחן יפה להציל את האדם ממאה קללות שבמשנה תורה.

דף מג/ב חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

סגולה ליראת שמים

חסיד שתר וחפש אחר סגולה ליראת שמים, פנה אל רבו ה"אמרי אמת" זיע"א.

פתח זה ואמר:

אמירת מאה ברכות בכל יום היא סגולה בדוקה ליראת שמים. שהרי נאמר בתורה "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך" וחז"ל בסוגיותינו למדו מפסוק זה על חובת אמירת מאה ברכות. ומה המשכו של הפסוק? "... כי אם ליראה את ה' אלקיך..." (ליקוטי יצחק צבי").

דף מג/ב שעשאני ישראל

נח לו לאדם שלא נברא

בברכות השחר אנו מברכים "שלא עשאני גוי". מדוע לא נתקנה ברכה ישירה: "שעשאני ישראל"? לדעת הב"ח (או"ח סי' מ"א), מאחר ש"טוב לו לאדם שלא נברא משנברא", יש לברך על דרך השלילה, לאמר, מוטב שלא נבראנו, ומשנבראנו, ב"ה שלא נבראנו גויים - ראה בהרחבה ב"מאורות הדף היומי" כרך ז' מסכת סנהדרין פד/ב במאמר "שעשאני ישראל במקום שעשאני גוי".

הגר"ש קלוגר הקשה על כך, מדוע, אם כן, בברכת הנישואין מברכים "יוצר האדם" (הגדה של פסח - מעשי ידי יוצר).

ובכן, יש המיישבים תמיהה זו, כי ברכת יוצר האדם נסובה על יצירת אדם הראשון. יצירתו ודאי טובה היתה ועליה לא נאמר כי נח לו לאדם שלא נברא משנברא, שהרי הקב"ה בעצמו העיד "והנה טוב מאד..." (ליקוטי הגרשונים).

דף מג/ב שעשאני ישראל

"שעשאני כהן"

מדוע הכהנים אינם מברכים בברכות השחר "שעשאו כהן", הקשה רבי צדוק הכהן מלובלין.

ענה בעל ה"אמרי אמת" מגור:

בכורי ישראל נדחו משירות בבית המקדש עקב חטאם בחטא העגל, והלוויים והכהנים שלא נכשלו בחטא זה נבחרו תחתם. נמצא שיש בברכה כזו משום "מתכבד בקלון חברו..." ("מעיינות הנצח", קורח).

לך שלמה ומאתים לנוטרים את פרי", באופן הבא (הובא בשו"ת "תירוש יצהר" סימן צ"ח אות י"ד). מאחר ששכר כל ברכה שווה לעשרה זהובים, הרי ששכר כל יום הוא אלף זהובים - "האלף לך שלמה". אולם, בשבת [שאין מתפללים שמונה עשרה ברכות בתפילת העמידה], חסרות עשרים ברכות למניין מאה הברכות, וכמבואר בסוגיותנו, יש להשלימן בפירות ומגדים. שוויים של עשרים ברכות הוא מאתיים זוז, וזה שאמר הכתוב "ומאתים לנוטרים", מאתיים הזוזים שיחסרו לנוטרים, לשומרי השבת - "את פרי", יושלמו על ידי אכילת פירות. ומי שאין ברשותו פירות ומגדנות להשלמת הברכות, ממשיך הפסוק ואומר (שם יב) "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני", יש אפשרות לישב בבית הכנסת ולענות אמן אחר ברכות התורה וברכות ההפטרות, וכך להשלים את מניין מאה הברכות...

דף מד/א חלזון זהו גופו דומה לים... ועולה אחד לשבעים שנה

חלזון התכלת - החיפושים, הפולמוס והחלזונות החדשים

בין חוטי הציצית נמנה חוט התכלת, כפי שכתב הרמב"ם (הל' ציצית פ"א הל' ב'): "ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע [צבע תכלת] וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת". סביב צבע התכלת התעורר הפולמוס הידוע, מי הוא זה ואיזה הוא בעל החיים הראוי לשאת את התפקיד המכובד שיפיק ממנו את צבע התכלת. סימנים רבים אין בידינו, וכל שהותירו לנו חז"ל בסוגיותנו הוא: "חלזון זהו גופו דומה לים, ובריתו דומה לדג, ועולה אחד לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים".

לאן נעלם החלזון: האדמו"ר מראדז'ין, רבי גרשון חנוך העניך זצ"ל, מוכיח בספרו "שפוני טמוני חול", כי מצוות פתיל תכלת עדיין נהגה בימי האמוראים, וככל הנראה גם לאחר חתימת התלמוד, עד לראשית תקופת הגאונים. בידי אבותינו לא השתמרו עדויות ברורות, כיצד ומדוע פסק השימוש בצבע התכלת, והוא משער, כי בשעה שהישוב היהודי בארץ ישראל התדלדל, רוב היהודים נותקו מן הים - מקום גידולו של החלזון, וכמו כן, הגויים אשר עד לתקופה זו השתמשו בחלזון זה לצרכיהם, איתרו מקורות חילופיים לצבע שנהגו להפיק מן החלזון, וכך חברו להם תהליכים היסטוריים להעלמותו של החלזון ועמו מצוות התכלת, מאחר שאין לקיים מצווה זו כי אם בצבע תכלת המופק מחלזון זה בלבד (תוספתא מנחות פ"ט).

מאמציו של האדמו"ר מראדז'ין זצ"ל: לפני כמאה וששה עשר שנים החל האדמו"ר מראדז'ין במאמציו לאתר את החלזון המבוקש. הוא יצא לנאפולי שבאיטליה, שם היו מתקני ענק מחופים בזכוכית בעומק הים, ודרכם היה ניתן לצפות במאות דגים במקום גידולם הטבעי. לאחר חקירה ודרישה הוא איתר דג מסויים, "דיו" שמו, המכונה בימינו "דיונון", וטען כי הוא החלזון המבוקש. זאת, לאור מספר סימנים שהתקיימו בו, ביניהם, המבואר בגמרא (שבת עה/א ע"פ התוס' שם ד"ה "כי היכי"), שצבע התכלת אינו חלק ממחזור דמו של החלזון, אלא כיס מיוחד יש לו ובו סוג דם נוסף אשר ממנו מופק צבע התכלת. כמו כן, הוא מצא ב"דיו" זה סימן נוסף שכתב הרמב"ם (הל' ציצית פ"ב הל' א'), כי דמו שחור כדיו.

הרבי מראדז'ין זצ"ל נאלץ להתמודד עם טענות רבות שהופנו לעברו, ביניהן הסימן המובא בגמרתנו, כי החלזון אינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה. על כך השיב, כי כוונת הגמרא היא, שאחת לשבעים שנה הוא עולה ליבשה בהמוניו, ואילו בשאר השנים יש לעמול קשות כדי לשלוט מן הים, אך הדבר אפשרי. ואף ראייה הביא לדבריו מן המסופר (שבת כו/א) על נבזראדן שלאחר החורבן השאיר בארץ את צייד החלזונות.

ים התיכון נקרא גם ים המלח: השגה נוספת שהועלתה כנגד שיטתו, היא מדברי הרמב"ם (שם הכותב: "ובים המלח הוא מצוי", ואילו חלזון זה התמקם בים התיכון. רבי גרשון חנוך העניך זצ"ל השיב על כך, כי הרמב"ם בתשובותיו (סימן קנ"ד) מספר, כי עלה על ספינה בים המלח, והכל הרי יודעים שספינות אינן משייטות בים המלח. לפיכך, עלינו להסיק, כי הרמב"ם כינה את הים התיכון, "ים המלח", מאחר שגם מימיו מלוחים.

הדם התאדה בתהליך הכנתו: גם על תהליך הפקת צבע התכלת היו עוררין. תהליך זה מבוצע על ידי בישול הדם עם סממנים נוספים, וכימאים טענו, כי הוא הרתיח את התערובת עד שלא נותר מאומה מן הדם המקורי והצבע אינו אלא מן הסממנים.

מסורת בדבר החלזון: למעשה רוב גדולי ישראל מני אז ועד היום, לא הטילו תכלת זו בציציותיהם, וכפי שכתב ה"ערוך השולחן" (סימן ט' סעיף י"ב, וע"ע בספר "מעשה איש" ח"א עמ' קל"ב, התייחסותו של ה"חזון איש" זצ"ל לנידון זה), והטעם העיקרי לכך נמסר בשם ה"בית הלוי" זצ"ל, שמאחר שדג ה"דיו" לא היה נסתר מעיני חכמי הדורות ובכל זאת הם לא קבעוהו כחלזון, הרי יש בכך קבלה ומסורת כי הוא ודאי אינו החלזון, למרות הסימנים שעליו (הובא בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב זצ"ל סימן ב').

חזקה בת אלף שנה שהתכלת נגנזה: הגאון מקוטנא כותב (שו"ת "ישועות מלכו" או"ח סימן א'): "ודאי שאין לנו להחמיר ולחוש לצבוע חוט מדם דג ידוע, אחר שכבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגנז התכלת". כאשר ה"חזון איש" זצ"ל נשאל מדוע אין מחמירים, הרי ספק דאורייתא לחומרא, הוא השיב כי אין זה נחשב כספק מחמת הסיבות שפורטו לעיל.

חלזונות חדשים: מעניין לציין, כי בדור שעבר, הגר"א הרצוג זצ"ל איתר חלזון בשם "הינטינה", אשר תאם לסימני החלזון המוזכר בגמרא יותר מן ה"דיו", ואילו בשנים האחרונות נעשה זיהוי שונה בדג המכונה "ארגמון קהה קוצים" (עיין ספר "התכלת", וספר "לולאות תכלת"). סימוכין לזיהוי מצאו העוסקים בנושא, בברורות

ענק שנחשפו לאורך חופי ארץ ישראל וחופי צור, מלאים בקונכיית נקובות של חלזונות, כדי שיגירו את דמם [ראה עוד בתשובת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הנ"ל].

מן הראוי להוסיף, שבמדרש רבה (במדבר, סוף פרשת שלח, פרשה י"ז אות ה') נאמר: "ועכשיו אין לנו אלא לבן, שהתכלת נגנז". הגאון מוילנא זצ"ל, מציין (בביאור הגר"א על השולחן ערוך או"ח סימן ט' סעיף ב') את דברי המדרש הללו, כמקור לדברי "שולחן ערוך" (שם), שבזמן הזה אין תכלת.

מהנכון לציין את המובא בספר "אורחות רבינו" (ח"א אות מ"א), שהגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל אמר, שאף שגדולי ישראל לא חששו לדעתו של הגה"ק מראדזין זצ"ל, מכל מקום, היו יחידים מגאוני הדור שנהגו כדבריו בצנעה, כגאון רבי איצ'לה מפונוביז' זצ"ל שנימק: "אם לא יועיל לא יזיק", וכן המהרש"ם מברז'ין זצ"ל [ועיין שם תגובת החזון איש זצ"ל]. מעניין להוסיף, כי המהרש"ם זצ"ל הורה בצוואתו, שיקברוהו עם טלית שיש בה פתיל תכלת ("תכלת מרדכי").

הגר"ע שלזינגר זצ"ל, בעל "לב העברי", גם חשש לגילוי זה וביקש שישלחו לו תכלת (עיין בהקדמה ל"עין התכלת"). ומפי השמועה שמענו גם על הגר"ש סופר זצ"ל, בעל שו"ת "התעוררות תשובה" שנהג בצנעה כן [וע"ע שם ב"אורחות רבינו" התייחסות הסטיפלער זצ"ל].

דף מד/ב הפרים והאילים והכבשים אינן מעכבין זה את זה

טעות בתפילות המוספים

מאז שחרב בית המקדש ופסקו הקרבנות, אנו משלמים פרים בשפתינו. מנהג בני אשכנז (רמ"א או"ח סימן תפ"ח סעיף ג') לומר בתפילת המוסף, בשבת ובמועדים, את פסוקי הקרבנות הקרבים בו ביום, ותפילת המוסף גדושה בפסוקי קרבנות הנאמרים במועדים שבהם יש להקריב קרבנות אלו. בדרך כלל המתפללים מסדרים את מחשבתם ומתאימים את פסוקי הקרבנות לתאריך התפילה, אך הפוסקים לא הניחו לנפשם את המתפלל שהתבלבל והחליף בין הימים והקרבנות, ולעיתים את שניהם גם יחד.

חג הסוכות, מועד לטעויות: הטעויות שכיחות יותר בתפילת המוסף של חג הסוכות, כאשר מספר הקרבנות שיש להקריב בכל יום אינו זהה, שהרי ביום הראשון של חג הסוכות הוקרבו שלשה עשר פרים, ולאחר מכן מספרם פחת והלך בכל יום, עד לשבעה פרים ביום האחרון.

אמירת "על הניסים" באמצע הקיץ: אמנם, אין חולק על כך, שאמירת פסוקי הקרבנות אינה מעכבת את התפילה, ואף אם המתפלל לא הזכירם כלל, די בכך שאמר "ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספיהם כהלכתם" ("שולחן ערוך" או"ח סימן רס"ח סעיף ד'). אלא, שהשאלה המתעוררת היא, אם אמירת פסוקים שאינם ממין העניין, נחשבת כהפסק בתפילה. נידון זה לא התעורר לגבי אמירת פסוקי הקרבנות בלבד, כי אם גם לגבי אמירת "על הניסים" באמצע הקיץ, או הזכרת יעלה ויבוא בעיצומו של החודש ועוד שגיאות מסוג זה, והפוסקים נחלקו בדעתם, אם על המתפלל לחזור ולהתפלל בעטיה של התפילה השגויה שהשתרבה לתפילתו ("חיי אדם" כלל כ"ח סעיף י"ג, "משנה ברורה"

סימן תפ"ח ס"ק י"ג, ט"ז סוף סימן ק"ח, שו"ת "שואל ומשיב" מהדורה רביעאה ח"ב סימן ק"ח).

מספר סוגי טעויות: בבואנו לבדוק אם טעות בפסוקי הקרבנות נחשבת כאמירת דברים שאינם במקומם, עלינו להבדיל בין שני סוגים של טעויות: טעות במספר הקרבנות, וטעות במספר הימים, ותחילה נעסוק בטעות מן הסוג הראשון, המתפצלת אף היא לשתי אפשרויות: יש שהמתפלל מפחית מן המספר הדרוש של הקרבנות, ויש שהוא מוסיף על המספר הדרוש.

חג הסוכות שונה מיתר המועדים: לדעת בעל ה"פתחי תשובה" (סימן תפ"ח סעיף ג' וסימן תרס"ג סעיף א'), לכל הדעות אין להתייחס לפסוקי מוספים שנאמרו בטעות, כאל אמירת תפילה שלא בזמנה, לבד מאשר בחג הסוכות, בו המתפלל בטעות פסוקי קרבנות שאינם משל אותו יום, נחשב כמשרבב לתפילה דברים שאינם במקומם.

שהנה, מבואר בגמרתנו, כי קרבנות המוספים אינם מעכבים זה את זה, כלומר: חסרונו של אחד הקרבנות אינו מעכב את הקרבת הקרבנות האחרים. יוצא מן הכלל הוא חג הסוכות, אשר בו הקרבנות תלויים זה בזה ובהעדרו של אחד מהם, לא ניתן להקריב את שאר המוספים (ועיין גם סוכה מז/א). מעתה, הממעיט בשאר החגים ממספר הקרבנות הדרוש, אינו נחשב כמזכיר מאורע שלא בזמנו, שהרי גם בבית המקדש הקרבת מספר מוספים פחות מן הדרוש, אינה פוסלת את אלו שהוקרבו. אולם, העושה כן בסוכות, נחשב כמזכיר מאורע שלא בזמנו, שהרי גם בבית המקדש הפחתת מספר הקרבנות הדרוש בסוכות, פוסלת את הקרבנות שהוקרבו. ממילא, מתפלל זה תלוי ועומד במחלוקת הפוסקים, אם המשרבב לתפילתו תפילה שלא בזמנה, יחזור ויתפלל [אולם, גם זה אינו פשוט, וכפי שכתב בשו"ת "שבט הלוי" ח"ד סימן ס"ג, כי הרמב"ם לא פסק כסוגייתנו, עיין "מנחת חינוך" מצווה ש"כ אות א', ולדבריו, גם בסוכות יצא ידי חובה].

התייחסו לאדם שהפחית ממספר הקרבנות הדרוש, אולם, עדיין יש לברר מה דינו של אדם שאמר בטעות פסוקי קרבנות שיש בהם מספר קרבנות רב מן הדרוש. השאלה במקרה זה היא עקרונית, אם הוספת פריט שאינו נדרש, משנה את מהות כל הפריטים וממילא כולם נפסלים. בשאלה זו, הנידונה במספר מקומות, דנה גם סוגייתנו הקובעת: "הא למה זה דומה, לתלמיד שאמר לו רבו הבא לי חטים והביא לו חטים ושעורים, שאינו מעביר על דבריו אלא כמוסיף על דבריו", היינו: ההוספה עומדת לעצמה ואינה פוגמת בשליחות אשר מולאה ככתבה וכלשונו. מכאן, היו שרצו להוכיח, כי לכל הדעות, המזכיר מניין גדול יותר של קרבנות, אינו מקלקל את תפילתו ("חבלים בנעימים" ח"ב, המאסף חלק או"ח אות י"ג).

נותרנו עם הטעות האחרונה - הטועה במניין ימי החג בלבד, וכגון, שביום השני שבו מקריבים שנים עשר פרים אמר, "וביום השלישי שנים עשר פרים". הגר"ש ואזנר זצ"ל (שם) נוקט, כי אין לראותו כמי שלא הזכיר את פסוקי הקרבנות כלל, שהרי גם כהן שהקריב את הקרבנות בבית המקדש מתוך מחשבה מוטעית לגבי היום שבו הוא עומד, לא פסל את הקרבנות (וע"ע שו"ת "מנחת יצחק" ח"ח סימן מ"ט).

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרון וינברג** ז"ל
ב"ר גרשון ז"ל נלב"ע ז' באדר ב' תשל"ג
והר"ר **דוד זאב וולקן** ז"ל
ב"ר דב צבי ז"ל נלב"ע ז' באדר תשס"ו
תנצב"ה
הונצחו ע"י ידידיו
הר"ר **מנחם וינברג** שיחי' - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה אריה מרגלית** ז"ל
נלב"ע ז' באדר תרפ"ו
ומרת **מרים מרגלית** ע"ה
תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **אורי פייביש טאובר** ז"ל
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע ז' באדר ב' תש"ל
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידיו
משפ' **פריד** שיחיו - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

מרת **מלה (מחלה) זיסר** ע"ה בת ר' יוסף ז"ל
נלב"ע י' באדר תשס"א **תנצב"ה**
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

